

Artikkelissa tarkastellaan Parlamentaarisen aikuis-koulutustyöryhmän vuoteen 2010 asti ulottuvia toimenpide-esityksiä ja niiden taustalla vaikuttavia tekijöitä.

Ville Heinosen tehtäviin opetusministeriön aikuiskoulutusyksikössä kuuluu mm. aikuis-koulutuksen tilastointi, seuranta ja mitoitus. Hän toimi myös Parlamentaarisen aikuis-koulutustyöryhmän sihteerinä.

Kehittyvä aikuiskoulutus ja työmarkkinoiden muutokset

Ville Heinosen
Projektisihteer
Opetusministeriö

Viime aikoina aikuiskoulutus on ollut merkittävässä asemassa erilaisissa koulutussuunnittelun kannalta keskeisissä asiakirjoissa, ja sen painoarvo on kasvanut. Aikuiskoulutuksen kannalta tärkein suunnitteluasiakirja on ollut Parlamentaarisen aikuiskoulutustyöryhmän (PAT) mietintö (Opetusministeriö 2002a). Siinä kirjattiin keskeiset aikuiskoulutuspoliittiset toimet vuoteen

2010, ja se sai osakseen runsaasti huomiota.

PAT:n mukaan aikuiskoulutuksen kehittämisen taustalla keskeisiä yhteiskunnallisia tekijöitä näyttävät olevan erityisesti väestön ikärakenteen kehitys ja siitä seuraava huoltosuhteen epäedullinen kehittyminen, työvoimapula, pelko paikallaan polkevasta taloudellisesta kehityksestä sekä työvoiman varsin

rajalliset liikkuvuuden mahdollisuudet. Erityisesti OECD-tutkinnan (ks. OECD 2002) tulosta lienee ollut se, että haluttiin puuttua aikuiskoulutukseen osallistumisen epätasa-arvoiseen jakautumiseen.

Näiden yhteiskunnallisten tavoitteiden pohjalta PAT laati seuraavat työmarkkinoiden kannalta keskeiset toimintaesitykset¹:

- Aikuiskoulutuksen tarjontaa tulee lisätä tuntuvasti siten, että aikuisilla on mahdollisuus vuosittain 1–2 viikon kehittämiskeskeiseen ja osaamisen perusteelliseen uusimiseen 10–15 vuoden välein.

- Aikuiskoulutusta tulee kohdentaa vähän koulutusta saaneille, samalla kiinnitetään huomiota koulutuksen tasa-arvoon ja saavutettavuuteen.

- Tulee kiinnittää huomiota oppimisvalmiuksien ja motivaation kehittämiseen sekä neuvonta- ja ohjausjärjestelmiin.

- Aikuiskoulutusjärjestelmää tulee selkiyttää siten, että aikuiskoulutusta voidaan seurata, arvioida ja kehittää kokonaisuutena ja tarkastella myös erillään nuorten koulutuksesta.

- Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen aikuiskoulutustehtävää tulee vahvistaa.

PAT:n linjoilla jatkoivat myös mm. istuvan hallituksen ohjelma ja talousarvioesitys.

Aikuiskoulutuksen työmarkkinafunktiot pähkinäkuoressa

Peter Jarvisia (1989) mukaillen aikuiskoulutukselle suunnitteluasiakirjoissa asetetut keskeiset haasteet ja niiden taustalla olevia yksilöitä ja yhteiskuntaa koskevat tavoitteet, funktiot voidaan koota oheiseen taulukkoon 1. Vasemmanpuoleisella sarakkeella esitetään haasteet, joihin aikuiskoulutuksella pyritään vastaamaan, keskimmäises-

¹ Tässä on esitetty ainoastaan PAT:n ne keskeiset ehdotukset, jotka ovat työmarkkinoiden kannalta erityisen merkittäviä.

Taulukko 1. Aikuiskoulutukselle asetetut haasteet ja tavoitteet

Haasteet	Tavoitteet	
	Yhteiskunta	Yksilö
Osaamisen kohottaminen	– Innovaatiot ja toiminnan tehokkuus – Tuottavuuden kohottaminen – Työmarkkinoiden dynamiikan lisääminen	– Parempi asema työmarkkinoilla – Henkilökohtainen kilpailuvaltti
Tasa-arvo	– Oikeudenmukainen yhteiskunta ja sosiaalinen yhteenkuuluvuus – Syrjäytymisen ehkäisy ja syrjäytymisen vaikutusten minimointi – Työmarkkinoiden toimivuus	– Oman elämän hallinta – Aktiivinen kansalaisuus tietoyhteiskunnassa
Työvoimavajeen paikkaaminen	– Tuotannon toimivuus ja riittävä osaavan työvoiman saanti	– Työllisyysmahdollisuuksien parantuminen ja henkilökohtaisten ammatti- siirtymien tukeminen
Työhistorian pidentäminen	– Huoltosuhteen parantaminen	– Työssä jaksaminen ja henkilökohtainen viihtyminen

sä sarakkeessa haasteiden taustalla olevat tavoitteet yhteiskunnan kannalta ja oikeanpuoleisessa sarakkeessa tavoitteet yksilön kannalta.

Todellisuudessa haasteita ja tavoitteita ei voi hahmottaa näin kategorisesti, vaan tavoitteet limittyvät toisiinsa ja tukevat toinen toisiaan. Seuraavassa erittelen aikuiskoulutuksen keskeisiä tavoitteita hiukan syvällisemmin.

Osaamisen kohottaminen

Aikuiskoulutuksen painoarvon lisääntyminen näkyy erityisesti sen tarjonnan kehittämisessä ja sitä kautta pyrkimyksissä kohottaa aikuisväestön osaamista. Klassisen inhimillisen pääoman teorian mukaan koulutus vaikuttaa työvoiman tuottavuuteen ja tehokkuuteen, joka puolestaan näkyy palkoissa (ks. esim. Hurn 1993, 48–49; ks. myös Juva 2003). Työnantaja hyöttyy työntekijöiden koulutuksesta kas-

vaneen tuottavuuden ja innovaatiotoiminnan tulosten konkretisoituessa mm. katteen parantumisena. Koko yhteiskunnan tasolla työntekijöiden parempi koulutus näkyy kasvavana kansantuotteena ja verokertymänä.

Perushavainto OECD:n piirissä tehdyistä tutkimuksista on se, että työikäisen aikuisväestön koulutustason noustessa myös kokonaistuottavuus kasvaa² (OECD 2000a, 136–139; OECD 2003, 28–29). Yksilötason tarkastelussa aikuisten osaamistason nousun tuottama taloudellinen hyöty näyttää alenevan iän myötä. OECD:n piirissä toteutettu kansainvälisesti vertailtava tutkimus osoittaa, että jo 45 ikävuoden jälkeen hankitun yliopistokoulutuksen yksilölle tuoma taloudellinen

² Tarkastelussa on huomioitu myös nuorisoiäluokkien koulutuspituuden vaikutus aikuisikäisten koulutustaustaan. Suoraa johtopäätöstä aikuiskoulutuksen vaikuttavuuteen ei siis voi tehdä.

tuotto on vähäinen tai jopa negatiivinen (OECD 2001, 161–162; Juva 2003). Tuotto on laskettu koulutuksen tuottaman taloudellisen hyödyn ja koulutuksesta yksilölle aiheutuvien menojen (kuten työstä poissaolon aiheuttama tulonmenetyksen) erotuksena. Huomioitavaa on, että tutkimuksessa oli tarkasteltu ainoastaan kolmannen asteen koulutusta. Lyhyemmän toisen asteen koulutuksen tarkastelu olisi saattanut tuottaa aivan toisenlaisia tuloksia.

Tulokset voidaan tulkita ainakin kolmella tavalla. Saattaa olla niin, että tosiasiaa aikuisena kouluttautumisen vaikutus tuottavuuden kasvuun on niin vähäinen, että työnantajan on mahdollonta realisoida sitä työntekijän palkassa. Pitkään työssä olleiden osaaminen on niin työsidonnaista ja jopa työpaikakasidonnaista, että tuottavuuden kasvu on pikemminkin seurausta pitkästä työkokemuksesta kuin koulutuksesta. Saattaa olla myös niin, että markkinat eivät toimi inhimillisen pääoman teorian mukaisesti. Voi olla, että työnantajat eivät palauta tuottavuuden kasvua työntekijöille vaan ulosmittaavat sen parempana kannattavuutena.

Suomen oloissa tuntuisi intuitiivisesti järkevältä hakea selitystä yleisemmästä työmarkkinoiden toimintatavasta. Meillä palkkauksen taso on perinteisesti kiinnittynyt ammattinimikkeeseen tai statukseen työelämän hierarkiassa. Tällöin koulutuksen kautta saavutettu tuottavuuden kasvu realisoituu palkassa vasta, kun se tulee näkyväksi ammattinimikkeen muuttumisena. Toisaalta Suomessa aikuisena kouluttautuminen ei aina takaa uralla etenemistä (OECD 2002b, 17). Tämä selittäisi sen, miksi kokonaistuottavuus koulutuksen myötä näyttää kasvavan muttei samassa mitassa realisoidu yksilöiden tuloissa. Voi tietysti olla niinkin, että koulutuksen yksilölle aiheuttamat menot vain ovat niin suuret, ettei niiden kokonaishyöty ylitä koulutukseen

sijoitettuja panoksia korotettulakaan palkkatasolla.

Osaamisen kohottamisella on työmarkkinoiden kannalta myös viljalti tehtäviä, jotka ainoastaan sivuavat tuottavuuden ja tehokkuuden edistämistä.

Keskeisimpiä näistä lieenee työmarkkinoiden toimivuuden parantaminen urakiertoa lisäämällä. Tätä tehtävää kutsutaan työmarkkinoiden dynamiikan parantamiseksi (ks. esim. TM 2003a, 168–173). Sillä tarkoitetaan aikuiskou-

lutuksen toteuttamista siten, että työelämässä jonkin aikaa olleille tarjoutuu koulutuksen kautta mahdollisuus edetä haastavampiin tehtäviin, jolloin ”sisääntulopaikkoja” avautuu nuorille työelämään ensi kertaa tuleville. Toisaalta myös ammattisiirtymät vähenevän työllisyyden aloilta kasvualoille edesauttavat työmarkkinoiden toimintaa. Työmarkkinoiden dynamiikan edistäminen on erityisen tärkeä haaste lähitulevaisuudessa, kun yhteiskunnallinen kantokyky edellyttää yhä kasvavaa työllisyysastetta.

Vaikka riittävä ja oikein kohdennettu aikuiskoulutustarjonta on tärkeä edellytys työmarkkinoiden toimivuudelle, liittyy siihen joitakin lisäedellytyksiä. Ensimmäinen on jo edellä mainittu ehkä tarpeettoman heikko yhteys koulutuksen ja uralla etenemisen välillä. Keinojen asian korjaamiseksi liittyvät paitsi koulutuspolitiikkaan myös esimerkiksi tulopoliittisissa sopimuksissa tehtäviin ratkaisuihin. Toinen ongelma liittyy opintojen aloittamisen syihin. Päivi Naumasen (2002, 246–269) väitöskirjan mukaan vain noin kahdelle viidestä työvoimaan kuuluvasta koulutushalukkuuden heräämisessä ratkaisevaa on oman työmarkkinatilanteen kohentaminen, joka sisältää sellaisia ulottuvuuksia

Koulutuksen vaikutus uralla etenemiseen on opiskeluhalukkuuden kannalta tärkeää.

Tarvitaan aikuiskoulutuksen vahvoja kohdentavia toimenpiteitä, jotta se ei painottuisi jo hyvän pohjakoulutuksen saaneille.

kuin työpaikan vaihto, pääsy tekemään nykyistä haastavampia työtehtäviä ja ammatinvaihto.

Aikuiskoulutuksella on vähenevän työvoiman oloissa kyettävä turvaamaan sekä riittävä tuottavuuden kasvu että työmarkkinoiden joustava toiminta. Ratkaistavaksi jää kuitenkin joitakin haasteita. Aikuiskoulutuspedagogiikkaa tulisi kyetä edelleen kehittämään siten, että opiskelu tapahtuisi tarkoituksenmukaisella tavalla työn ohessa. Tällä saat-taisi olla merkitystä paitsi aikuisten koulutusmotivaation myös aikuisille koituvan taloudellisen hyödyn kannalta.

Aikuiskoulutusta tulisi myös kyetä kohdentamaan oikealle tasolle ja oikeille ihmisille. Aikuiskoulutuksen mitoitussuunnittelu voidaan toteuttaa siten, että se antaa opiskelijoille mahdollisimman hyvät valmiudet nousevaan urakehitykseen. Mitoitus edellyttää tarkkaa analyysia väestön koulutusrakenteesta ja koulutusmahdollisuuksista. Koulutustarjonnan tulee riittävästi ohjata aikuisia opiskelemaan omaa peruskoulutustasoaan ylemmällä tasolla tai vähintään saman tason eitutkintotavoitteisessa täydennyskoulutuksessa. Samalla tulee huolehtia siitä, että ammattisiirtymät etenkin tulevaisuudessa hyvin työllistävillä aloilla ovat koulutuksen avulla mahdollisia.

Toinen mahdollisuus ja tasa-arvo

Aikuiskoulutuksen epätasa-arvoinen jakautuminen oli ollut asian harrastajien tiedossa jo pitkään (ks. esim. Simpanen & Blomqvist

1992; Blomqvist et al. 1997), mutta vasta OECD:n tuottama poliittinen painoarvo, pohjoismainen vertailu (Tuijnman & Hellström 2001) ja sopiva yhteiskunnallinen tilanne saivat koulutuspolitiikat ja -suunnittelijat kohottamaan tasa-arvon yhdeksi keskeisistä aikuiskoulutuspolitiikkaa ohjaavista linjoista.

Aikuiskoulutukseen osallistuminen painottuu hyvässä sosioekonomisessa asemassa oleville ja hyvän pohjakoulutuksen saaneille (Blomqvist et al. 2002, 15–23.) Kansainvälisesti vertailun ilmiö ei ole mitenkään häkellyttävä. Suomi on koulutukseen osallistumisen tasa-arvossa hyvää OECD:n keskitasoa (ks. esim. OECD 2003, 44–50), joskin jääme tasa-arvossa hiukan muiden Pohjoismaiden jälkeen (Tuijnman, & Hellström 2001, 33–37). Aikuiskoulutuksen kasautumisen voidaankin sanoa olevan yksi harvoista aikuisten koulutuskäyttämisen ns. kovista laeista: ellei vahvoja kohdentavia toimenpiteitä ole, koulutus kasautuu koko elämänkaaren ajan tiettylle aktiiviselle väestöosalle. Lohdullista kuitenkin on, että vuodesta 1980 lähtien Suomessa aikuiskoulutus on hiukan tasa-arvoistunut, joskin kehitys on pysähtynyt vuosien 1995 ja 2000 välillä (Blomqvist et al. 2002, 49).

Koulutukseen osallistumisen epätasa-arvoisuus ei ole pelkästään yksilöitä koskettava kysymys, jota tiettyssä mielessä voidaan käsitellä esim. tulonjakopolitiikkana. On esimerkiksi arvioitu, että osalla kansalaisista on erittäin suuria vaikeuksia vastata tietoyhteiskunnan haasteisiin sekä työssä että muussa arkielämässään (OECD 2000b; Linnakylä et al. 2000). Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että Suomessakin on noin miljoona aikuista, jotka eivät kykene erittelemään tekstuaalista ja kvantitatiivista informaatiota riittävän hyvin jotta kykenisivät vastaamaan yhteiskunnallisen informaation tulvaan (Linnakylä et al. 2000, 20–21). Tällaisella huomiolla on tietenkin kerrannaisvaikutuksensa työmarkkinoilla ja mahdollisuuksiin uusien innovaatioiden levittämiseen sekä uusien tuotantotapojen käyttöönottoon yrityksissä. Tämä puolestaan pahimmillaan ajaa työmarkkinoita noidankehään, jossa yritykset etsivät ratkaisuja tuotannon mahdollisimman täydellisestä automatisoinnista ja/tai tuotannon siirtämisestä ulkomaille.

Koulutuksen tasa-arvokysymyksissä on hallinnossa tehty tärkeä linjaveto. Noste-ohjelma (ks. opetusministeriö 2003)

kytkee yhteen tietoyhteiskunnassa vaadittavien perustaitojen opetuksen ja aikuisten muodollisen koulutustason noston. Ohjelmassa tarjotaan vailla perusasteen jälkeistä koulutusta oleville 30–54-vuotiaille ilmainen mahdollisuus koulutustasonsa nostoon mukaan lukien tarvittavat opiskelun tukitoimet. Tavoitteena on suorittaa toisen asteen ammatillinen tutkinto tai sen osia tai ns. tietokoneen ajokortti. Ohjelman toteuttamistavalle olisi ollut vaihtoehtoja. Olisi esimerkiksi voinut ajatella, että tarjottava koulutus olisi ollut lyhyttä ei-tutkintotavoitteista ja yrityksen tai julkisyhteisön omiin työvoiman kalliokaartiin räätälöityä.

Tutkintotavoitteisuuden korostamiselle on tärkeitä työmarkkinoiden kehityksestä nousevia perusteita. On olennaista, että mahdollisimman suuri osa työvoimasta on jatkossa työllisiä. Tilastot ja tutkimukset osoittavat selvästi, että mikäli työmarkkinoilta pudotaan vailla ammatillista koulutusta, takaisinpääsy on huomattavan vaikeaa. Vaikka keskustelussa on väläytelty ajatuksia siitä, miten työnantajat kiinnittävät nykyisin enemmän huomiota todelliseen osaamiseen kuin muodolliseen pätevyteen, näyttää tutkimuksilla edelleen olevan erittäin suuri merkitys työllistymisen kannalta. Dramaattisesti tämän osoittaa esimerkiksi avointen työpaikkojen koulutustaso-vaatimusten kehitys. Kun vielä vuonna 1992 noin 43 % avoimista työpaikoista ei ollut perusasteen jälkeistä koulutustaso-vaatimusta, oli vastaava osuus vuonna 1998 13,5 % (Suikkanen et al. 1999, 58).

Työvoimavajeen paikkaaminen

Yksi haastavimmista aikuiskoulutukselle asetetuista tehtävistä lienee osaavan työvoiman turvaaminen aloilla, joilla lä-

hitulevaisuudessa on odotettavissa työvoimapulaa. Pula aiheutuu pääosin kahdesta tekijästä. Ensinnäkin nuorten ikäluokkien työmarkkinoille tulon ja vanhempien ikäluokkien poistuman välinen erotus on valtakunnallisella tasolla negatiivinen (Työministeriö 2003b, 8). Kotimaista työvoimaa ei yksinkertaisesti riitä kaikkiin avautuviin

työpaikkoihin. Toinen uhkatekijä on siinä, etteivät tietyt työvoimavajeesta kärsivät alat ole nuorten suosiossa.

Työvoimavajeen paikkaaminen aikuiskoulutuksen keinoin on osin hyvin visainen tehtävä. Aikuiskoulutettavista suurin osa on jo työelämässä. Vaikka aikuisten opetus järjestettäisiinkin siten, että opintojen takia ei tarvitse olla pitkiä

aikoja poissa työstä, jää jäljelle kysymys: Miten työssä olevaa työvoimaa voidaan kouluttaa vapautuviin työpaikkoihin siten, ettei työntekijän lähtöammattiin jää työvoimavajetta paikattavaksi?

Lähemmin tarkasteltuna asialla on kuitenkin monta puolta. Ensinnäkin aikuiskoulutuksella voidaan vaikuttaa työvoimavajeen suuruuteen sinänsä. Aikuiskoulutuksella saavutettu tuottavuuden kasvu hyödynnetään paitsi parempana kannattavuutena myös työvoimatarpeen puskurina. Kun yhden työntekijän tuottavuus kasvaa, työvoimaa ei kokonaisuutena tarvita yhtä paljon. Saadaan enemmän vähemmällä.

Toisaalta aikuiskoulutuksella voidaan vetää työvoiman ulkopuolisia henkilöitä työvoiman piiriin. Koulutusta vailla olevan tai vanhentuneen koulutuksen omaavan työmarkkinoilta pitkään pois olleen työmarkkinoille tulon helpottajana voidaan hyvinkin käyttää esim. aikuiskoulutuksena järjestettävää toisen asteen ammatillista tutkintoa. Työvoiman ulkopuolella olevista suurimmat ryhmät ovat kuitenkin eläkeläiset ja opiskelijat (Työministeriö 2003b, 12). Ensin mainittujen vetäminen ta-

Työmarkkinoilla liikkuvuuden, uudelleentyöllistymisen ja työssä pysymisen kannalta tutkimukset ovat edelleen tärkeitä henkilökohtainen kilpailutekijä.

kaisin työmarkkinoille on erittäin vaikeaa ellei mahdotonta (eikä välttämättä edes tarkoituksenmukaista), vaikka kohderyhmänä olisivat ennen varsinaista eläkeikää eläkkeelle siirtyneet. Tässä ryhmässä parhaimmat tulokset saavutettaneekin ennakoivalla osaamisen päivittämisellä ja sitä kautta työhistorian pidentämisellä. Opiskelijoiden vetäminen työmarkkinoille taas on lyhytnäköistä eikä edistä esim. tavoitteita opintojen valmistumisen nopeuttamisesta.

Yksi varteenotettava kohderyhmä saattaisivat olla kotityön takia työmarkkinoilta poissa olevat. Heitä on noin 100 000, joista miehiä on noin 5 %. Tästä ryhmästä kuitenkin suurin osa hoitaa lapsia kotonaan eivätkä perhepoliittiset syyt välttämättä puolla heidän työllistämistään (Työministeriö 2003a, 138–139). Kotityötä tekevien osallistumien osa-aikaiseen koulutukseen saattaisi kuitenkin helpottaa työmarkkinoille siirtymistä sitten kun se tulee ajankohtaiseksi. Ryhmässä on myös henkilöitä, joiden elämäntilanteeseen sopii vähittäinen siirtyminen työmarkkinoille.

Kolmanneksi tärkeä näkökohta on sujuvien ammattisiirtymien mahdollistaminen. Aikuiskoulutus voidaan ymmärtää myös työmarkkinoiden muutoksen aiheuttamien henkilökohtaisten riskien puskurina. Joillakin toimialoilla työllisyys on vähenemässä, mikä saattaa tarkoittaa myös sitä, että ala ei poistumasta huolimatta kykene tarjoamaan kaikille työllisilleen koko elämänkaaren jatkuvaa työuraa. Tällöin on ensiarvoisen tärkeää, että aikuisilla on keinoja joustavaan alan vaihtoon. Tarkoituksenmukaiset ammattisiirtymät vähentävät uuden työvoiman tarvetta kasvualoilla.

Yksi suurimmista odotuksista työvoimavajeen paikkaamiseen on kohdistettu maahanmuuttajatyövoiman lisäämiseen. Yhdessä työttömän työvoiman kanssa maahanmuuttajat muodostavatkin mittavan voimavaran työvoimakapeikkojen purkamisessa. Sekä työvoimapolitiisella että opetushallinnon alaisella ns. omaehtoisella aikuiskou-

Ville Heinosen mielestä aikuiskoulutuksen merkitys yhteiskunnalliseen muutokseen sopeuttavana koulutusjärjestelmän osana on korostumassa mm. demografisten muutosten ja työmarkkinoiden kehittymisen myötä.

lutuksella on merkittävä asema työvoiman kvalifikaatioiden mukauttamisessa työmarkkinoiden tarpeita vastaavaksi. Maahanmuuttajille on ensiarvoisen tärkeää huolehtia mm. valmentavasta koulutuksesta ja riittävästä kielikoulutuksesta.

Työssä jaksaminen ja kokonaistyöuran pidentäminen

Kokonaistyöuran pidentäminen vastaa osin samoihin haasteisiin kuin osaamisen kehittäminen. Haastavana tavoitteena on, että vähenevän työvoiman oloissa tehty työtunti on aiempaa tuottavampi ja että työuraan mahtuisi näitä tunteja nykyistä enemmän.

Aikuiskoulutuksella voidaan tehtyjen työtuntien määrään vaikuttaa aikanaan kahdella tapaa, jotka osin täydentävät toisiaan.

1) Tarjoamalla koulutusta sellaiselle väestönosalle, joka osaamattomuuden tai henkisen rasituksen takia jättää työelämän selvästi ennen virallista eläkeikää. Lähitulevaisuudessa määrällinen lisäys eläkeikää lähenevässä työvoim-

massa asettaa aikuiskoulutusjärjestelmän vastaanottokyvylle mittavia haasteita.

Melko yleisesti hyväksytty ajatus on, että osaamisen puute ja siitä aiheutuvat stressitekijät ovat yksi merkittävä varhaisen eläköitymisen syy. Jatkuvassa muutoksessa oleva työelämä ja tuotantorakenne asettavat vanhenevalle työvoimalle sellaisia osaamishaasteita, joihin nuoremmat kollegat ovat tottuneet jo työmarkkinoille siirtyessään (ks. esim. Työministeriö 2003b, 28–31). Yli 40-vuotiaiden aikuisopiskelijoiden joukossa koulutukseen osallistuminen perustellaan usein selviytymisellä muutuvista työtehtävistä (Nikkanen 2002, 118–119). Välillinen osoitin vähäisen osaamisen vaikutuksesta eläköitymiseen on se, että pelkän perusasteen suorittaneiden suhteellinen poistuma eläkkeelle on 50–58-vuotiaissa paremmin koulutettuja suurempaa (STM 2000, 76). Asetelman tekee erityisen haastavaksi se, että työhön tai ammattiin liittyvään koulutukseen osallistuminen vähenee rajusti juuri 55 vuotta vanhemmissa ikäryhmissä (Blomqvist et al. 2002, 33).

2) Koulutuksen järjestäminen siten, että kouluttautuminen ei oleellisesti vähennä tehtyjä työtunteja. Ilta- ja monimuoto-opiskelun hyödyntäminen on siten erittäin tärkeää samoin kuin joustavat työn ja koulutuksen vuorotelumallit.

Keinoiksi työuran pidentämiselle ja vanhenevan aikuisväestön koulutuksen laajentamiseksi suunnitteluasiakirjoissa tarjotaan mm. koulutustarjonnan laajentamista, aikuisille soveltuvien koulutusmuotojen kehittämistä sekä ohjauksen ja neuvonnan korostamista. Ikääntyvien aikuisopiskelijoiden keskeisin toive koulutuksen kehittämisessä liittyy opetusjärjestelyihin, opetussisältöihin, opettajiin ja opetukseen. Seuraavana listalla ovat opetuksen työtavat (Nikkanen 2002, 146–147).

Noste -ohjelma antaa eri koulutusmuotojen yhteistoimintamallina erinomaisen asetelman pohtia ikääntyvien koulutusmotivaatiota ja toiminnallisia edellytyksiä. Hakeva toiminta³ ja opiskelualmiuksien kehittäminen saattavat hyvinkin olla sellaisia avauksia, jotka toimivat ponttimena ikääntyvän väestön koulutukselle yleisemminkin kuin pelkästään ohjelman kohderyhmällä. Myös opetuksen toteuttaminen yleisivistävien ja ammatillisten oppilaitosten yhteistyönä saattaisi edesauttaa tavoitetta. Yli 55-vuotiaat osallistuvat hanaammin yleisivistävään kuin ammatilliseen koulutukseen (Blomqvist et al. 2002, 33, 47). Samalla tietenkin on korostettava yritysten ja julkisyhteisöjen tarjoaman henkilöstökoulutuksen ja työpaikan sisällä tapahtuvan koulutuksen kohdentamisen merkitystä. Suuri osa aikuiskoulutuksesta tapahtuu henkilöstökoulutuksena, jota suunniteltaessa on hyvä huomioida myös ikääntyvien työntekijöiden tarpeet.

Jatkossa keskeistä on, miten aikuiset, potentiaaliset opiskelijat jaksavat työn ja koulutuksen ristipaineessa ja miten mukautumiskykyisiä he ovat.

³ Hakevalla toiminnalla tarkoitetaan kiinnostuksen ja motivaation herättämistä aikuisopintoihin mm. keskusteluihin ja työpaikkakäynneihin.

Heidän osallistumisestaan ja halukkuudestaan oppia on paljolti kiinni osaamiseen perustuvan sopeuttamispolitiikan onnistuminen. Myös työnantajien oppimaan kannustava asenne on keskeistä.□

KIRJALLISUUS

Blomqvist, I. & Koskinen, R. & Niemi, H. & Simpanen, M. (1997), Aikuisopiskelu Suomessa: aikuiskoulutustutkimus 1995, Helsinki: Tilastokeskus.

Blomqvist, I. & Ruuskanen, T. & Niemi, H. & Nyysönen, E. (2002), Osallistuminen aikuiskoulutukseen: aikuiskoulutustutkimus 2000, Helsinki: Tilastokeskus.

Hurn, C.J. (1993), The Limits and Possibilities of Schooling. An Introduction to the Sociology of Education, Third Edition., Boston, MA: Allyn & Bacon.

Jarvis, P. (1989), The Sociology of Adult & Continuing Education, London: Routledge.

Juva, S. (2003), Koulutuksen taloustutkimus ja koulutuspolitiikka – loppuraportti työstäni OECD-edustustossa 2001–2003. Julkaisematon raportti, pohja syksyllä 2003 Kasvatus -lehdessä ilmestyvälle artikkelille.

Linnakangas, R. (toim.) (1999), Koulutus ja elämäntilanne. Näkökulmia koulutuksen vaikuttavuuteen, Rovaniemi: Lapin Yliopistopaino.

Linnakylä, P. & Malin, A. & Blomqvist, I. & Sulkunen, S. (2000), Lukutaito työssä ja arjessa. Aikuisten kansainvälinen lukutaitotutkimus Suomessa, Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos.

Naumanen, P. (2002), Koulutuksella kilpailukykyä. Koulutuksen yhteys miesten ja naisten työllisyyteen ja työn sisältöön, Turun yliopisto, Koulutussosiologian tutkimuskeskus.

Nikkanen, P. (2002), Aikuisopiskelijoiden tarpeita, kokemuksia ja odotuksia kolmesta erityyppisestä aikuiskoulutuksesta, teoksessa: Stenström, M.-L. & Linnakylä, P. & Malin, A. & Nikkanen, P. & Piesanen, E. & Valkonen, S. (2002), Yli 40-vuotiaat aikuiskoulutuksessa. ”Kyllä sieltä aina jotakin reppuun jää”, Helsinki: Opetusministeriö, Koulutus- ja tiedepolitiikan osaston julkaisusarja 96.

OECD (2000a), Economic Outlook, No. 68, December, Paris: OECD.

OECD (2000b), Literacy in the Information Age. Final Report of the In-

ternational Adult Literacy Survey, Paris: OECD.

OECD (2001), Economic Outlook, No. 70, December, Paris: OECD.

OECD (2002), Aikuiskoulutuksen teematutkiminta. Suomi – arviointiraportti, marraskuu 2001, teoksessa Opetusministeriö (2002), Suomen aikuiskoulutuspolitiikan teematutkiminta. Katsaus suomalaisen aikuiskoulutukseen ja OECD:n arviointiraportti, Helsinki: Opetusministeriön koulutus- ja tiedepolitiikan osaston julkaisusarja 92.

OECD (2003), Beyond Rhetoric: Adult Learning Policies and Practices, Paris: OECD.

Opetusministeriö (2002a), Parlamentaarisen aikuiskoulutustyöryhmän mietintö. Opetusministeriön työryhmien muistioita 3:2002.

Opetusministeriö (2002b), Suomen aikuiskoulutuspolitiikan teematutkiminta. Katsaus suomalaisen aikuiskoulutukseen ja OECD:n arviointiraportti, Helsinki: Opetusministeriön koulutus- ja tiedepolitiikan osaston julkaisusarja 92.

Opetusministeriö (2003), Noste-ohjelma 2003–2007. Verkkojulkaisu:

www.minedu.fi/opm/hankkeet/kohottamisohjelma/nostemuistio.pdf.

Simpanen, M. & Blomqvist, I. (1992), Aikuiskoulutukseen osallistuminen: aikuiskoulutustutkimus 1990, Helsinki: Tilastokeskus.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2000), Kansallisen ikäohjelman seurantaraportti, Helsinki: STM:n julkaisuja 2000:15.

Stenström, M.-L. & Linnakylä, P. & Malin, A. & Nikkanen, P. & Piesanen, E. & Valkonen, S. (2002), Yli 40-vuotiaat aikuiskoulutuksessa. ”Kyllä sieltä aina jotakin reppuun jää”, Helsinki: Opetusministeriö, koulutus- ja tiedepolitiikan osaston julkaisusarja 96.

Suikkanen, A. & Linnakangas, R. & Karjalainen, A. (1999), Koulutus ja muuttuneet työmarkkinat. Teoksessa Linnakangas, R. (toim.) (1999): Koulutus ja elämäntilanne. Näkökulmia koulutuksen vaikuttavuuteen, Rovaniemi: Lapin Yliopistopaino.

Tuijnman, A. & Hellström, Z. (2001), (Eds.) Curious minds: Nordic adult education compared. Nord 2001:9, Copenhagen: Nordic Council of Ministers.

Työministeriö (2003a), Osaamisen ja täystyöllisyyden Suomi. Työvoima 2020 loppuraportti, Helsinki: Työministeriö, Työpoliittinen tutkimus 245.

Työministeriö (2003b), Varautuminen suurten ikäluokkien aiheuttamaan työmarkkinamuutokseen. Projektin loppuraportti, Helsinki: Työministeriö, Työhallinnon julkaisu 320.